

Porzuczek, Mieczysław

Udział Związku Samopomocy Chłopskiej w zagospodarowaniu Warmii i Mazur

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 405-418

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIECZYŚLAW PORZUCZEK

UDZIAŁ ZWIĄZKU SAMOPOMOCY CHŁOPSKIEJ W ZAGOSPODAROWANIU WARMII I MAZUR

Związek Samopomocy Chłopskiej, jako organizacja mało- i średniorolnych chłopów, powstał w warunkach bardzo trudnych — w chwili wyzwolenia pierwszych skrawków ziemi polskiej spod okupacji hitlerowskiej. Powstanie jego, jak wiadomo, poprzedziły historyczne uchwały Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego.

Kongres chłopski w Lublinie, który odbył się w dniach 30 i 31 grudnia 1944 r., tak m.in. określał cele Związku Samopomocy Chłopskiej: „Związek Samopomocy Chłopskiej, jako motor masowej spółdzielczości chłopskiej, powołany jest, aby stać się główną dźwignią przebudowy wsi przez udostępnienie gospodarstwom chłopskim zdobyczy nowoczesnej techniki agronomicznej”¹.

Realizacja reformy rolnej, odbudowa, a następnie rozwój kraju, mogły nastąpić jedynie na gruncie trwałego sojuszu robotniczo-chłopskiego. Wymagało to stworzenia silnej organizacji chłopskiej, która zespalając chłopów, potrafiłaby aktywnie realizować zadania polityczne i gospodarcze².

Kongres lubelski powołując do życia Związek Samopomocy Chłopskiej (dalej ZSCH), jednocześnie określił podstawowe zasady jego programu. W orędziu do chłopów i referacie programowym chłopskiego kongresu zostały sprecyzowane nie tylko kierunki działalności ZSCH, lecz także koncepcje społeczno-gospodarcze rozwoju wsi.

W początkowym etapie rozwoju stanęły przed ZSCH następujące podstawowe zadania: umocnienie władzy ludowej; urzeczywistnienie pełnej reformy rolnej w całym kraju; opieka nad chłopskimi gospodarstwami powstałymi w wyniku reformy rolnej; zorganizowanie spółdzielczości na wsi; przejęcie i zagospodarowanie na zasadach spółdzielczych resztek poparcelacyjnych; czynny udział w odbudowie zniszczonych wsi; współdziałanie w akcji przesiedleńczej na ziemi odzyskanej; współudział w odbudowie i rozbudowie przemysłu na wsi i w mieście; umożliwienie wsi korzystania ze zdobyczy nauki i techniki dla ogólnego jej podniesienia, gospodarczego i kulturalnego; rozwój ogólnej i rolnej kultury na wsi; podniesienie stanu zdrowotności wsi³.

W szczególnie trudnych warunkach rodziła się Polska Ludowa na Warmii i Mazurach. Na kształt rodzącego się na Warmii i Mazurach polskiego życia politycznego i społeczno-gospodarczego wpływały także zjawiska, będące następstwem polityki państwa hitlerowskiego w tym regionie w ostatnich latach II wojny światowej.

¹ *Materiały z Kongresu Chłopskiego w Lublinie*, Warszawa 1947.

² K. Bajana, T. Hunek, R. Malinowski, *Kółka rolnicze w Polsce*, Warszawa 1966, s. 27.

³ *Materiały z Kongresu Chłopskiego*, op. cit.

„Hitlerowcom — pisze Edmund Wojnowski⁴ — udało się w znacznym stopniu zrealizować na Warmii i Mazurach zasadę spalonej ziemi. Sytuacja, w jakiej przyszło nam budować na Warmii i Mazurach nowe życie, była pod wieloma względami znacznie trudniejsza od sytuacji panującej wówczas w Polsce środkowej”.

W niełatwych więc warunkach zaczęto gospodarować na ziemi warmińsko-mazurskiej. Należy tu jeszcze wspomnieć o konglomeracie ludnościowym, co również utrudniało w pierwszych latach pracę na wsi. Wiadomo, że przesiedleńcy i repatrianci przybyli na ziemię Warmii i Mazur z za Buga, z nad Wisły i innych okolic naszego kraju, przywieźli tu ze sobą różne nawyki, tradycje, zwyczaje i rozmaite sposoby gospodarowania. Nie pomogła też na pewno w stabilizacji gospodarczej, jak również w rozwoju życia społeczno-gospodarczego, kulturalno-oświatowego i towarzyskiego występująca tu i ówdzie wzajemna nieufność poszczególnych grup ludnościowych. Wynikała ona z faktu, że zaraz po wyzwoleniu ziem warmińsko-mazurskich obok ludzi uczciwych i praworządnych, znalazły się tu również elementy szkodliwe.

Elementy spekulacyjne, zamiast pracować, zajmowały się rabunkiem i dewastacją gospodarstw niemieckich, a niekiedy i Polaków miejscowego pochodzenia. Działo tu też polityczne podziemie, które podważało zaufanie do rodzącej się władzy polskiej na Warmii i Mazurach. Jak wiadomo partia i rząd rozprawiły się z głównymi ośrodkami podziemia politycznego i gospodarczego, niemniej nie udało się, mimo usiłowań, zadość uczynić wyrządzonej krzywdzie wielu Polakom miejscowego pochodzenia.

Trzeba też było nieładna umiejętność, ażeby wciągnąć do twórczej pracy dla siebie i kraju tych wszystkich, którzy z różnych przyczyn i w różnych okresach czasu trafili na Warmię i Mazury. Tę umiejętność zgromadzenia ludzi wokół partii politycznych i nowej władzy posiadał na pewno ZSCh, który rozporządzał kadrą ofiarnych pracowników i działaczy społecznych.

Zaletą wojewódzkiego i powiatowych związków SCh był dobór odpowiednich ludzi do pracy w ZSCh — ludzi, którzy nie bacząc na trudności, brak środków lokomocji i niskie wynagrodzenie, nie szczędząc trudu, sumiennie wykonywali powierzzone im obowiązki. Oni to w sposób prawidłowy realizowali politykę partii i rządu odnośnie pracy wśród Polaków miejscowego pochodzenia. Mało tego. Dzięki ich działalności poważna część Polaków miejscowego pochodzenia aktywnie włączyła się do pracy w ogniwach ZSCh. Program głoszony przez PPR i SL i wprowadzony konsekwentnie w życie, a dotyczący reformy rolnej, rozwoju oświaty i kultury na wsi, odbudowy kraju i jego uprzemysłowienia odpowiadał w swych założeniach podstawowym masom chłopskim i został przez nie uznany jako program własny. Dawała temu wyraz specjalnie najbardziej świadoma część rolników, zgrupowana w społeczno-gospodarczej i zarazem zawodowej organizacji rolników w ZSCh.

Z przyczyn obiektywnych ZSCh powstał na terenie województwa olsztyńskiego nieco później, aniżeli w innych częściach kraju, dopiero bowiem w połowie 1945 r. Już jednak w lipcu 1945 r. powołano w Olsztynie Komisarzyczny Zarząd Wojewódzki ZSCh, w którym większość kierowniczych stanowisk piastowali działacze ówczesnego PPR i SL tacy jak: Jerzy Burski — prezes Zarządu Wojewódzkiego ZSCh i zarazem prezes Wojewódzkiego Zarządu SL; Michał Sokołowski — urzędujący wiceprezes Wojewódzkiego Zarządu ZSCh — uprzednio I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PPR; Ryszard

⁴ E. Wojnowski, *Rola PPR w życiu politycznym Warmii i Mazur w latach 1945—1947*, XX lat PPR na Warmii i Mazurach, Olsztyn 1965.

Kalinowski — sekretarz Zarządu Wojewódzkiego ZSCH — wówczas I sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PPR i inni.

Mimo tego, że w Wydziale Organizacyjnym Wojewódzkiego Zarządu ZSCH pracowały tylko dwie osoby (kierownik i pracownica biurowa) już do końca 1945 r. zdołano zorganizować 16 Zarządów Powiatowych ZSCH, 41 Zarządów Gminnych ZSCH i 163 Kół Gromadzkich ZSCH, które liczyły łącznie 5.362 członków. W początkowym okresie budowano organizację odgórnie. Zarząd Wojewódzki powoływał Zarządy Powiatowe, a te Zarządy Gminne, które zajmowały się organizacją kół wiejskich, zwanych wówczas kołami gromadzkimi. Jeszcze w 1945 r. odbyły się zjazdy powiatowe w sześciu powiatach. W tym okresie największą liczbą członków legitymowały się powiaty: szczeciński (około 1.500), morąski (około 1.000), iławicki (około 700) i olsztyński (około 350).

Duże ożywienie w pracach organizacyjnych przyniósł rok 1946. Rozwijała się samodzielna praca powiatów. Odbywały się nie tylko wewnętrzne zebrania organizacyjne, ale trwało też intensywne oddziaływanie na zewnątrz, m. in. aktywnie współpracowano z partiami politycznymi oraz ze spółdzielczością i administracją rolną. W 1946 r. odbyły się m. in. statutowe zjazdy powiatowe ZSCH, na które delegatami byli przedstawiciele Zarządów Gminnych. Pierwszy, bo już 16 czerwca 1946 r. odbył się zjazd w Ostródzie, następny w Morągu (7 lipca 1946 r.), a pozostałe jesienią — głównie w październiku i na początku listopada. Momentem przełomowym stał się pierwszy statutowy zjazd wojewódzki ZSCH, który odbył się 17 i 18 listopada 1946 r. w Olsztynie z udziałem m. in. znanego działacza ludowego, prezesa Zarządu Głównego ZSCH Janusza. 3 lutego 1946 walny zjazd z udziałem 144 delegatów reprezentujących około 5.000 członków miał raczej charakter konferencji. Prezesem Wojewódzkiego Zarządu ZSCH został wówczas M. Sokołowski (PPR); wiceprezesem K. Stankiewicz (SL); a sekretarzem H. Kraszewski (PPS). Wówczas jeszcze w wielu powiatach ZSCH w ogóle nie działał. Na statutowy zjazd wojewódzki, który odbył się 17 i 18 listopada 1946 r. wybrano zarządy gminne i powiatowe w liczbie 421 delegatów, w tym 165 z PPR, 32 z PPS, 36 z SL i 127 bezpartyjnych. W zjeździe wzięło udział 299 delegatów, w tym: 106 z PPR, 30 z PPS, 36 z SL i 127 bezpartyjnych. Na zjeździe, któremu przewodniczył wybitny działacz ludowy L. Dura, wybrano na prezesa M. Sokołowskiego (PPR), pełniącego tę funkcję już od początku 1946 r., kiedy to odszedł z niej J. Burski (SL), I wiceprezesem został działacz SL Konstanty Stankiewicz, a członkiem zarządu działacz SL i spółdzielczy, B. Wilamowski. Zjazdowi przysługiwało też delegowanie swego przedstawiciela do władz centralnych ZSCH. Zjazd powierzył pełnienie tej funkcji B. Wilamowskiemu. Lista członków władz wybranych 18 listopada 1946 r. wyglądała następująco: prezes — Michał Sokołowski; I wiceprezes — Konstanty Stankiewicz; II wiceprezes — Moskwa; skarbnik — Borys Szwarc; sekretarz — Henryk Kraszewski; członkowie zarządu — Bohdan Wilamowski, Wierzbicki, Wacław Szczypa, Gwidon Kozłowski, Świdowski, Lange; przewodniczący Komisji Rewizyjnej — Janusz Chyczewski (SL); przewodniczący Sądu Związkowego — Michał Staroń (SL); delegat na Zjazd Ogólnokrajowy — B. Wilamowski (SL).

O bardzo dużym ożywieniu prac organizacyjnych przed zjazdem wojewódzkim najlepiej świadczy wzrost liczby kół i członków. Tematem dyskusji na zjeździe były m. in. sprawy walki z niebywale groźną plagą gryzoni, odbudowa wsi, likwidacja odlogów, udostępnienie drewna z powalonych w lasach drzew na remonty i opał dla chłopów, przyspieszenie dostaw ziarna siewnego i nawozów, zwiększenie opieki weterynaryjnej, zaopatrzenie osadników w inwentarz żywy, Izby Rolnicze, spółdzielczość itp.

Stan organizacyjny ZSCh w 1946 r.

Data	Liczba		członków
	gminnych zarządów	kół gro- madzkich	
styczeń	41	163	5.362
czerwiec	96	491	13.133
sierpień	137	730	18.876
październik	144	756	22.949

Najwyższy stopień zorganizowania wykazały do zjazdu (do końca października 1946 r.) powiaty: biskupiecki (2.720 członków); morąski (2.450); zschwieński (2.035); olsztyński 11.729); iławski (1.617); ostródzki (1.600) i lidzbarski (1.471).

W okresie tym ZSCh bardzo mocno zaangażował się w przebudowę spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu na wsi. Dążono do podporządkowania jej ZSCh, a szczególnie eliminowania wpływów agrarystycznych, reprezentowanych przez niektóre spółdzielnie rolniczo-handlowe i działacze PSL, a także zwalczano idee „rzeczypospolitej spółdzielczej” reprezentowanej przez wielu działaczy dawnego „Społem”, głównie z PPS. Łączyło się to z ówczesną „bitwą o handel”. W woj. olsztyńskim głównym oponentem ZSCh w tych sprawach był Związek Rewizyjny Spółdzielni. Bataię tę, głównie w oparciu o działaczy PPR i SL, ZSCh wygrał.

Głównym jednak zagadnieniem, wokół którego skupiała się działalność ZSCh, były sprawy zasiedlania i zagospodarowywania rolniczego wsi. Działacze ZSCh propagowali wyjazd na teren Warmii i Mazur w swych rodzinnych stronach, a na miejscu pomagali nowym osadnikom w zagospodarowywaniu się. ZSCh patronował m.in. takim pracom, jak sprowadzanie i rozdzielanie inwentarza żywego oraz ziarna siewnego, rozdzielanie kredytów, likwidacja odłogów. Wraz z Izbą Rolniczą dążono do rozwoju szkolenia rolników i nasielenia instruktażu (później działalność Izb Rolniczych — po ich rozwiązaniu — przejął częściowo ZSCh). Nie obce były też ZSCh i takie sprawy, jak organizacja świetlic, bibliotek, szkolenie instruktorów oświatowo-kulturalnych, popieranie sztuki ludowej itp., a także radiofonizacji wsi, fundowanie stypendiów dla młodzieży chłopskiej, krzewienie sportu i wychowania fizycznego na wsi, szkolenie działaczy społeczno-kulturalnych dla potrzeb wsi, jak również rozciąganie opieki zdrowotnej, pomocy prawnej itp. Nie brakowało chyba dziedziny na wsi, co do której ZSCh nie wykazywał zainteresowań.

Osiągnięcia ZSCh rodziły się w ostrej walce. Nie brakło zdecydowanych przeciwników. Wynikało to stąd, że ZSCh zajmował bezkompromisowe stanowisko w sprawach ustroju socjalistycznego. Jego działacze stanowili na wsi awangardę postępu społecznego. Wielu z nich przyjąłoby swą postawę ideową z życiem.

Poza pracą w woj. olsztyńskim ZSCh starał się być ambasadorem spraw rolnictwa olsztyńskiego we władzach centralnych. W delegacji wysłanej z inicjatywy działaczy ludowych, głównie B. Wilamowskiego, ówczesnego przewodniczącego Komisji Gospodarczej i Odbudowy Woj. Rady Narodowej i członka władz wojewódzkich SL do prezydenta KRN B. Bieruta w dniu 27 października 1946 r. pod przewodnictwem L. Dury, członka woj. kierownictwa SL i przewodniczącego Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej,

uczestniczyli również przedstawiciele ZSCh. Tematem przekazanego memoriału była głównie sprawa pomocy dla rolnictwa olsztyńskiego.

Jak wynika z materiałów sprawozdawczych, szeregi ZSCh rosły w Olsztyńskiem stosunkowo szybko. W listopadzie 1946 r. zakończono proces tworzenia zarządów powiatowych ZSCh. ZSCh liczył wówczas już 23.890 członków, a w końcu 1947 r. 38.884, zrzeszonych w 1349 kołach. W 1948 r. wstąpiło do ogniw ZSCh dalszych 19.084 członków, w wyniku czego w grudniu 1948 r. ZSCh liczył 57.960 członków skupionych w 1595 kołach.

Mimo pewnego opóźnienia w rozwoju organizacyjnym w stosunku do województw południowo-wschodnich i środkowej Polski, ZSCh na Warmii i Mazurach szybko odrabiał zaległości i z całą energią zabrał się do pracy. Niemalże od pierwszych dni powołania ZSCh położono duży nacisk na umocnienie jego ogniw i podnoszenie poziomu jego członków.

„Z podstawowych zadań, pisał wówczas B. Wila mowski, na czoło wysuwała się sprawa zrozumienia przez chłopów programu ZSCh. Miała ona usprawnić pracę kół gromadzkich i gminnych. Łączyło się to ściśle z wychowaniem działaczy samopomocowych na najniższych szczeblach. Samo zapisanie się na członka należało traktować jako wstęp do wielkiej pracy. Biorąc pod uwagę słabe jeszcze społecznienie olsztyńskiej wsi było jasne, że tej przebudowy nie dokona ZSCh sam. „Musi on do tej pracy wciągnąć wszystkie czynniki działające na wsi, a przede wszystkim najściślej współpracować z organizacjami demokratycznymi”⁵.

Związek Samopomocy Chłopskiej podjął walkę o wprowadzenie na wsi kultury rolnej. W tym celu od początku swego istnienia organizował dla rolników liczne kursy zawodowe, brał udział w likwidacji analfabetyzmu, włączał się do wszystkich akcji politycznych i społecznych jakie wówczas podejmowały PPR, SL i rząd.

W niektórych powiatach województwa olsztyńskiego PSL usiłowało stworzyć z ZSCh oparcie dla siebie, jednak dzięki postawie mało- i średnio-rolnych chłopów popierających politykę obozu demokratycznego próby te udaremniiono.

Niemalże od początku swej działalności ZSCh spieszył z wydatną pomocą dla rolników, zaopatrując ich w materiał siewny i sadzeniaki oraz w materiał hodowlany. Tylko w 1947 r. Zarząd Wojewódzki ZSCh rozprowadził pomiędzy rolników 1.494 jałówki duńskie o wartości 54.500 tys. zł (wg ówczesnej wartości złotej).

Akcja importu koni: z Belgii, Danii, Finlandii, Szwecji i Norwegii została ostatecznie zakończona w 1947 r. sprowadzeniem 7.531 sztuk. Ogólną wartość sprzedanych koni szacowano na kwotę blisko pół miliarda złotych. Wojewódzki Zarząd ZSCh brał również czynny udział w akcji zakupu krów na rynku krajowym za pośrednictwem „Społem”. Ogółem zakupiono 1.381 sztuk krów dostarczając je prawie wyłącznie rolnikom. Podstawowe kryterium w przydziale krów stanowiła liczba gospodarstw w powiecie, które nie posiadały zarówno krów, jak i koni.

Niezależnie od zaopatrywania rolników w materiał siewny, hodowlany i siłę pociągową, ZSCh niemalże od początku swej działalności ogromną wagę przywiązywał do rozwoju oświaty rolniczej wychodząc z założenia, że tylko poprzez masowe szkolenie rolnicze, czytelnictwo fachowej literatury rolniczej, poprzez doświadczalnictwo nawozowe i odmianowe i wreszcie poprzez popularyzację najlepszych metod pracy i osiągnięć produkcyjnych

⁵ B. Wila mowski, *Tylko gromadą pokonamy biedę*, Głos Ziemi, 1948, nr 1, z. 22 II.

będzie można podnieść produkcję rolniczą, a w konsekwencji realne dochody wsi. O dużym rozmachu w tej ważnej dziedzinie świadczy fakt, że Wojewódzki Zarząd ZSCh w 1947 r. zorganizował 1.225 jednodniowych i 183 dwu- i trzydniowych kursów oświatowo-rolniczych. Organizowano również pierwsze wystawy rolniczo-hodowlane w Lidzbarku Warmińskim, Nidzicy, Kętrzynie, Piszcu i Mrągowie. Cieszyły się one dużym zainteresowaniem rolników, odzwierciedlały rosnący postęp i stan zagospodarowania poszczególnych powiatów. Była to jedna z ciekawszych form prezentowania najlepszych osiągnięć produkcyjnych w rolnictwie, jak również jedna z najlepszych wówczas form popularyzowania przodujących rolników.

Działający w ramach Wojewódzkiego Zarządu ZSCh Inspektorat Organizacji Wsi i Gospodarstw w ciągu 1947 r. objął organizacją 286 zespołów i 2.817 gospodarstw chłopskich. Był to ogromny wysiłek personelu instruktorskiego, który wykonał blisko czterokrotnie więcej prac w tym zakresie niż w 1946 r.

Instruktorzy wojewódzcy i powiatowi ZSCh przeprowadzali również liczne doświadczenia polowe z uprawą zbóż jarych, roślin okopowych oraz lnu i warzyw. Rolnikom, u których przeprowadzano doświadczenia z uprawą roślin konsumpcyjno-przemysłowych, przydzielono również pewne dawki nawozów mineralnych. W latach 1946/1947 rozpoczęto też w lepiej zorganizowanych gospodarstwach zakładanie ksiąg rachunkowości rolnej⁶.

Bardzo ważnym odcinkiem pomocy małorolnym i średniorolnym chłopom, szczególnie skutecznym narzędziem walki z wyżyskiem kapitalistycznym na wsi były ośrodki rolne. ZSCh wychodząc na spotkanie potrzebom wsi rozpoczęła organizację Spółdzielczych Ośrodków Maszynowych (SOM) przy gminnych spółdzielniach w 1947 r. Szczytowy okres rozwoju SOM-ów, jak podaje Bohdan Wilamowski⁷, przypada na przełom 1949—1950. Istniało ich wówczas w województwie 183. SOM-y zaczęto organizować na większą skalę od 1948 r. Były one placówkami Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Organizowano je z reguły w tzw. „resztówkach” z zasięgiem działalności na jedną gminę. Do zadań ich należało: wypożyczanie chłopom maszyn i narzędzi rolniczych traktacji konnej, wykonywanie prac polowych i innych własnym sprzętem traktacji mechanicznej oraz remonty maszyn i narzędzi rolniczych. Główną zaletą SOM-ów była zorganizowana pomoc maszynowa dla małorolnych i średniorolnych chłopów, tudzież dla wdów, sierot i żołnierek, których gospodarstwa pozbawione zostały w tych trudnych latach siły pociągowej. W 1948 r. ośrodki maszynowe samorzutnie przystąpiły do organizowania własnym wysiłkiem warsztatów remontowych i kuźni. W ten sposób w pewnym stopniu łagodzono występujący ogromny niedobór usług mechanizacyjnych.

Niestety brak materiałów z tego okresu nie pozwala w dostatecznym stopniu odtworzyć roli, jaką w zakresie usług mechanizacyjnych spełniły w tamtych trudnych latach kuźnie i warsztaty naprawcze organizowane przy SOM-ach przez działaczy ZSCh i spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu.

ZSCh niezależnie od udzielonej pomocy finansowo-materiałowej, obok popularyzacji przodujących gospodarzy, którzy dzięki zapobiegliwości i stosowaniu podstawowych zabiegów agrotechnicznych osiągnęli niezłe wyniki w produkcji rolniczej, zajął się również z całą energią lustracją gospodarstw hodowlanych prowadzących hodowlę bydła, trzody chlewnej i owiec.

⁶ A s., *Jednoroczny dorobek ZSCh województwa olsztyńskiego*, Głos Ziemi, 1948, nr 1, z 22 II.

⁷ B. W i l a m o w s k i, *Rozwój mechanizacji gospodarki chłopskiej w woj. olsztyńskim*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1965, nr 2, ss. 248—249.

O dużej inwencji w tej dziedzinie ze strony Zarządu Wojewódzkiego ZSCh dowodzi chociażby fakt, że już w 1947 r. istniało w Olsztyńskim 16 powiatowych kół Związku Hodowców Bydła, które zostały zorganizowane przez Zarządy Powiatowe ZSCh. Istniejący Związek Hodowców Koni zarejestrował wówczas 4.332 członków. Starania ZSCh szły również w kierunku poprawienia jakości i rasy owiec. Z całą energią podjęto też organizację hodowli drobiu. W tym celu uruchomiono 5 zakładów wylęgowych, które wyprodukowały ponad 45.000 sztuk piskląt rasowych. Związek Hodowców Drobiu rozrastał się znacznie wolniej od pozostałych związków i liczył wówczas niepełną 100 członków. Również pszczelarstwo, które w czasie kampanii wojennej prawie zupełnie zniszczono, zaczęło się stopniowo odradzać. Na terenie woj. olsztyńskiego w 1947 r. naliczono 12.350 roi pszczelich i 2.036 pszczelarzy. ZSCh zorganizował na początek dwie stacje doświadczalne i pasiekę pokazową.

Już w 1946 r. wykazano zainteresowanie gospodarką rybną. Zwrócono także uwagę na planową gospodarkę sztucznymi wylęgami ryb wysokowartościowych i zarybianiem jezior. Wylęgarnie wyprodukowały około 14 milionów sztuk sielawy i 8 milionów sztuk szczupaka.

Szczególnie dużo uwagi ZSCh poświęcał wówczas, jak również w latach późniejszych akcjom siewnym, współdziałając w tym zakresie z pełnomocnikami akcji siewnej. W opracowaniu planów i w rozprowadzaniu zbóż siewnych, ZSCh poprzez swych instruktorów udzielał zainteresowanym porad i organizował kursy zarówno dla instruktorów, jak i dla rolników. Organizowano także zespołowe sianokosy i wywóz nadwyżek siana do Polski środkowej, gdzie odczuwano niedobór pasz. Tylko w 1946 r. wywieziono za pośrednictwem spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu z woj. olsztyńskiego blisko 23.000 ton siana.

Dążąc do samowystarczalności w zapotrzebowaniu na nasiona roślin oleistych zorganizowano obsiew rzepakiem 2.656 ha, osiągając zbiór 1.320 ton. Zbiory rzepaku w przeliczeniu na 1 ha były niskie, niemniej uczyniono już pewien krok naprzód w zabezpieczeniu własnej bazy nasiennej. Uprawa buraka cukrowego objęto 3.600 ha, a osiągnięty plon wynosił 43.500 ton. Poza tym obsiano 1.715 ha lnem i 220 ha konopiami. Założono też 53 ha nowych sadów, rozprowadzono wśród rolników — członków ZSCh 12.000 sztuk sadzonek drzew owocowych w woj. olsztyńskim oraz przekazano poza województwo 10.000 sztuk.

Zorganizowano też sad (5 ha) w Pozortach oraz cztery gospodarstwa szkółkarskie. Dostarczono zainteresowanym przeszło 2 miliony sztuk rozsad warzywnych. Rozprowadzono również poważne ilości nasion warzyw z dostaw UNRRA.

Z podanych liczb i efektów produkcyjnych aż nadto wynika, że zorganizowane przez ZSCh specjalistyczne związki i zrzeszenia branżowe już w 1947 r. odgrywały poważną rolę w sferze produkcji i rozwoju kultury rolnej służąc tym samym wsi i rolnictwu⁸.

Oprócz tych prac ZSCh współdziałała w radach narodowych, w komisjach cennikowych, osiedleńczych, w organizacji Spółdzielni Osadniczo-Parcelacyjnej i innych pracach społeczno-użytecznych. O dużej aktywności ZSCh i właściwej postawie jego przedstawicieli powiatowych, gminnych i gromadzki dowodzą również protokoły z narad, zjazdów i konferencji. Można to zauważyć czytając liczne protokoły za okres od 1946 do 1949 r. z narad i posiedzeń Powiatowych Komisji Osadnictwa Rolnego, Powiatowych Komisji Rolnych,

⁸ Archiwum WK ZSL w Olsztynie — sprawozdanie ZW ZSCh za rok 1947.

Powiatowych Komisji Omlotowych lub z porad przewodniczących gminnych rad narodowych, wójtów i sekretarzy gminnych.

W materiałach pow. olsztyńskiego z tamtego okresu przewijają się najczęściej nazwiska E. Orzechowskiego — prezesa ZP ZSCh, Władysława Sroki i Ignacego Cwiklińskiego, którzy na różnych naradach relacjonowali, co w interesie społeczno-gospodarczego rozwoju wsi robi ZSCh. Na uwagę zasługują protokoły z posiedzeń Gminnych Komitetów Współdziałania z pierwszych lat po wyzwoleniu, w których obok przedstawicieli PPR, a później PZPR i SL zasiadali przedstawiciele ZSCh.

Warto też zacytować niektóre fragmenty ze wspomnień Witolda Bartołda przebywającego od pierwszych dni wyzwolenia we wsi Dźwierzuty w pow. szczytyńskim. Pisze on m. in.: „W październiku 1945 r. zaczęliśmy organizować ZSCh. Pierwszym prezesem był Franciszek Mieszala, sekretarzem Aleksander Szlachetka, było nas, jeśli mnie pamięć nie myli piętnastu. Jaką rolę miała do spełnienia w naszej wsi ta organizacja krótko przedstawię. Wiadomo, że życie gospodarcze było wówczas wymarłe, w sposób dokuźliwy dawał się odczuwać brak krów, koni i innego inwentarza, brak było chleba. Organizacja nasza zająła się potrzebami życia gospodarczego. Musieliśmy pomyśleć o tym, by zasiać i zasadzić pola, by mieć chleb na zimę. Nie było inwentarza, by zorać, nie było zboża, by zasiać. Organizacja nasza myślała o tym, by jakoś z tej trudnej sytuacji wybrnąć. Prawdą jest, że Zarząd Gminny robił w tym kierunku starania. Wspólnymi siłami przy pomocy wojsk radzieckich obsialiśmy kilkadziesiąt hektarów owsem i jęczmieniem, zasadziliśmy trochę ziemniaków. W tym czasie państwo przyszło nam z pomocą przydzielając dla naszej gminy konie z UNRRA oraz inne artykuły. Organizacja nasza ZSCh pomogła Zarządowi Gminnemu rozprowadzać prawidłowo konie, krowy, zboże na zasiew i na spożycie. Byłem również w 1946 r. na zjeździe ZSCh w Warszawie, gdy Mikołajczyk chciał wygrać zjazd dla siebie — nie udało mu się. Ciekawy był to zjazd, miałem wówczas możliwość zapoznać się z prawdziwą walką polityczną. To miało również wpływ na działanie naszej organizacji w Dźwierzutach”⁹.

Z dotychczasowych rozważań aż nadto wynika, że działalność ZSCh była w pierwszych latach po wyzwoleniu bardzo wszechstronna i obejmowała całokształt życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego wsi olsztyńskiej.

ZSCh na Warmii i Mazurach organizując Uniwersytety Ludowe odegrał też ważną rolę w walce z analfabetyzmem, w dziedzinie repolonizacji i działalności kulturalno-oświatowej. Niemalą rolę odegrali tu czołowi organizatorzy Uniwersytetów Ludowych — Karol Mańtek, Jan Boenigk, Jan Kawecki, Stanisław Kostrzyński i inni. ZSCh czynił wszelkie starania, ażeby różnorodne problemy nurtujące ówczesną wieś rozwinąć w możliwie jak najlepszy sposób. Był on — jak słusznie podkreślił Jerzy Tepicht¹⁰ — faktycznym ministerstwem rolnictwa w pierwszych latach władzy ludowej.

ZSCh podjął także na równi z administracją państwową likwidację zniszczeń wojennych na wsi, rozwój spółdzielczości wiejskiej, oświaty i kultury. Słusznie też pisał Jan Dąb-Kocioł, minister Rolnictwa i Reform Rolnych¹¹: „Rząd popiera w wysiłkach ZSCh, gdyż jest to organizacja, która dla wsi polskiej wiele już zrobiła i dziś nie możemy sobie wyobrazić pracy na wsi bez udziału ZSCh”.

⁹ Wspomnienia Witolda Bartołda — w posiadaniu Stanisława Łosia z Olsztyna.

¹⁰ J. Tepicht, *Kółka rolnicze w świetle ogólnych spraw rolnictwa*, Ekonomista, 1964, nr 5.

¹¹ Głos Ziemi, 1948, nr 1, z 22 II.

W dniach 21 i 22 lutego 1948 r. odbył się w Olsztynie III walny zjazd delegatów ZSCh, w którym wzięło udział 478 osób. Zjazd zaszczylił m.in. swą obecnością: honorowy prezes ZSCh Stanisław Janusz i prezes Zarządu Głównego ZSCh Lucjusz Dura. Ponadto w zjeździe w charakterze gości udział wzięli: wojewoda olsztyński — W. Jaśkiewicz; wicewojewoda olsztyński — B. Wilamowski; wiceprzewodniczący Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej — J. Chyczewski; przedstawiciele partii politycznych: R. Kallinowski z PPR, J. Tomczyk z SL, M. Chwaliński z PPS i inni.

Zjazd otworzył ówczesny prezes Zarządu Wojewódzkiego ZSCh Michał Sokołowski, dokonując krótkiego przeglądu osiągnięć ZSCh w woj. olsztyńskim. Zjazdowi na wniosek Michała Sokołowskiego przewodniczył Bohdan Wilamowski. Obok przemówień powitalnych w dyskusji głos zabrali: Jaroń z gminy Olsztynek, Kukowski z powiatu Susz, Wojnowski z powiatu Pasiek, Sarankiewicz, Kwiatkowski, Orłowski, Rogiński, Czerniak, Lange, Tomczyk, Jaros, Pluciński, Ostaszewski, Madłowski i inni. W centrum uwagi dyskutantów znalazły się sprawy dotyczące znaczenia pomocy sąsiedzkiej, wykorzystania kredytu na zakup bydła, zaopatrzenia rolników w pasze treściwe głównie w okresie prac polowych, zaniechania egzekwowania przez Urząd Likwidacyjny należności od rolników za maszyny i urządzenia rolnicze, rozwoju przemysłu rolno-spożywczego, rozwoju mechanizacji rolnictwa itp. W wyniku dwudniowych obrad dokonano wyboru Zarządu Wojewódzkiego ZSCh: Jan Kolasa — prezes; Michał Sokołowski — wiceprezes; Antoni Bober — sekretarz oraz Wacław Szczepkowski, Bohdan Wilamowski, Stanisław Lange, Leonard Maszyński, Mieczysław Chwaliński, Eugeniusz Przedworski — członkowie Zarządu. Do Komisji Rewizyjnej wybrano: dra Edwarda Szymańskiego, Jana Bitnera, Jana Lisowskiego, Janusza Chyczewskiego i Eugeniusza Pająka. Delegatem na Zjazd Krajowy został wybrany Janusz Chyczewski¹².

Nie będzie przesady jeśli się powie, że w historii polskiego rolnictwa żadna z dotychczasowych organizacji społeczno-gospodarczych i zawodowych nie miała tak dużych przywilejów i możliwości działania, jak ZSCh. ZSCh posiadając odpowiednie środki finansowo-materiałowe mógł organizować liczne kursy zawodowe dla rolników, na które szybko rosło zapotrzebowanie społeczne.

W ZSCh od samego początku jego działalności najpoważniejsze wpływy posiadały PPR i SL. Wpływy PPR i SL wzrastały wraz z rozwojem ich wiejskich organizacji. W większości wypadków organizatorami pierwszych kół ZSCh byli aktywiści PPR i SL. Pewne światło na wpływy PPR w ZSCh w Olsztyńskim rzucają również wybory przeprowadzone w 1947 r. do władz poszczególnych szczebli ZSCh. Na przykład na 17 prezesów Zarządów Powiatowych w październiku 1947 r. 10 było członkami PPR, 1 — PPS i 6 członkami SL. Na 145 prezesów Gminnych Zarządów ZSCh 89 należało do PPR, 15 do PPS, a 34 do SL. Na 1.240 prezesów gromadzkich kół ZSCh 469 należało do PPR, 88 do PPS i 146 do SL¹³.

Obok czołowych działaczy i organizatorów ZSCh, zasiadających we władzach wojewódzkich na uwagę i wyróżnienie zasługują: Ludwik Andrzejewski — długoletni prezes ZP ZSCh w Biskupcu; Napoleon Dereszkiwicz i Władysław Dereszkiwicz z Tyrowa, pow. ostródzki; Mikołaj Golar z Kier-

¹² *Pomóżmy sobie wzajemnie. Ze zjazdu wojewódzkiego Samopomocy Chłopskiej w Olsztynie*, Głos Ziemi, 1948, nr 2 z. 7 III.

¹³ *PPR czołowy organizator i budowniczy nowego życia na Warmii i Mazurach w latach 1945—1948*, Olsztyn 1965, s. 32.

sztanowa, pow. mragowski; Jan Ciuryło z Kąjkowa, pow. ostródzki; Stanisław Boguta z Biedaszek, pow. kętrzyński; Jan Maksymowicz z Kolonii Józefów, pow. morąski; Oktawian Leśniewicz z Zielonki Pasłęckiej, pow. pasłęcki; Adam Hryniewicz ze wsi Stegna, pow. pasłęcki; Edward Pilny z Wielochowa, pow. lidzbarski; Grzegorz Nisiewicz z Zakrzewca, pow. braniewski; Feliks Maziarz z Gronowa, pow. braniewski; Jan Maliszewski z Grabowa, pow. nowomiejski; Józef Kowalewski z Bartąga, pow. olsztyński i wielu innych, których nie sposób wymienić. Duża ich część nadal aktywnie pracuje w Kółkach Rolniczych, w organach samorządu spółdzielczego i w radach narodowych. Są to przeważnie członkowie PZPR i ZSL.

Obok spełniania ważnej roli w rozwoju produkcji rolniczej, ZSCh brał również czynny udział w ustalaniu polityki podatkowej i kredytowania wsi oraz w zaopatrzeniu wsi w artykuły do produkcji rolnej. Uczestniczył także w kontroli społecznej nad działalnością spółdzielczości rolniczej, organizował różnorodne zespołowe formy pracy mające charakter produkcyjny, a więc grupy hodowców i plantatorów, komitety członkowskie, rady kontroli i inne, których nie wymieniam.

Ważną rolę odegrał również ZSCh w organizacji współzawodnictwa pracy w rolnictwie. O stale wzrastającym zainteresowaniu współzawodnictwem na wsi olsztyńskiej świadczy najlepiej fakt, że wiosną 1954 r. po II zjeździe PZPR do współzawodnictwa międzygromadzkiego przystąpiły ogółem 1.272 gromady, skupiające około 64.356 pracujących chłopów. Chłopi ci podjęli wiele zobowiązań dotyczących podniesienia produkcji rolnej, rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich oraz przedterminowej realizacji obowiązkowych dostaw produktów rolnych dla państwa. Za najlepsze wyniki produkcyjne Wojewódzka Komisja Współzawodnictwa działająca przy Zarządzie Wojewódzkim ZSCh przyznała nagrody pieniężne za przeznaczeniem ich na zakup książek, sprzętu świetlicowego i urządzeń rolniczych¹⁴.

Bardzo dużo cennej inicjatywy w rozwoju życia społeczno-gospodarczego, wychowawczego i kulturalno-oświatowego w Olsztyńskim wykazywały również koła gospodyń wiejskich działające, jako ogniwa ZSCh. Poprzez zakładanie dziecińców, punktów sanitarnych oraz szkół matek, koła gospodyń wiejskich wpływały również na podniesienie zdrowotności wsi i wychowanie dzieci. Szeroko rozwijały działalność kulturalno-oświatową. Liczne koła gospodyń wiejskich zdobywały uznanie i nagrody za prowadzoną pracę w zespołach amatorskich i czytelniczych. W pracach tych kształtowały się i wyrastały wiejskie działaczki społeczne i gospodarcze. Jak wynika z materiałów sprawozdawczych w końcu 1950 r. działały na terenie woj. olsztyńskiego 1.462 koła gospodyń wiejskich, do których należało 27.667 kobiet. Z tej liczby do PZPR należało 1.410 kobiet, do ZSL 896 kobiet, a do ZMP 2.118 młodych członkiń kół gospodyń wiejskich.

Członkiniami GS „Samopomoc Chłopska” były wówczas 12.243 członkinie kół gospodyń wiejskich. O prawidłowej postawie i zaangażowaniu w zachodzące zmiany społeczno-ekonomiczne kół gospodyń wiejskich świadczy również fakt, że w tym czasie 10.787 członkiń kół gospodyń wiejskich należało do komitetów dostawców mleka, 26.290 pracowało w grupach producentów, które miały na celu podnoszenie hodowli, 2.377 kobiet pracowało w Gminnych Radach Kontroli i Komitetach Członkowskich, 104 piastowały funkcje prezesów Kół Gromadzkich, 12 było przewodniczącymi Zarządów Gminnych ZSCh, kierownikami świetlic było 107 kobiet, a szereg innych funkcji społeczno-

¹⁴ Chłopi woj. olsztyńskiego podsumowują wyniki zobowiązań produkcyjnych, Głos Olsztyński, 1954, nr 259 z X.

kulturalnych i gospodarczych pełniło 341 kobiet — członkiń kół gospodyń wiejskich¹⁵.

Na szczególną uwagę w realizacji wszechstronnego i atrakcyjnego programu, jaki urzeczywistniały koła gospodyń wiejskich, zasługują konkursy hodowlane. Konkursy hodowlane organizowane w kołach gospodyń ZSCh miały na celu podnoszenie jakości bydła, trzody chlewnej, owiec i drobiu. Konkursy hodowlane na terenie woj. olsztyńskiego okazały się powszechną i dobrą formą organizacji wśród kobiet wiejskich. O poważnym rozmachu i zasięgu konkursów hodowlanych świadczą liczby ich uczestników. W 1952 r. w konkursach na terenie woj. olsztyńskiego brały udział 4.092 kobiety, w 1953 r. — 6.838, a w 1954 r. zgłosiło swój udział do konkursów 28.456 kobiet¹⁶.

Dla dopełnienia obrazu tej działalności trzeba stwierdzić, że obok dużego udziału w produkcji rolniczej ZSCh odegrał dużą rolę w dziedzinie repolonizacji, rozwoju sportu, turystyki, czytelnictwa i rozwoju życia kulturalno-oświatowego na wsi olsztyńskiej. ZSCh bowiem obok ofiarnej pracy kadry instruktorów kulturalno-oświatowych, którzy systematycznie odwiedzali wsie i wiejskie zespoły amatorskie, posiadał również odpowiednie środki finansowe przeznaczone na działalność kulturalno-oświatową. Związek ten sprawując mecenat nad licznymi zespołami świetlicowymi hojnie wyposażał w tym czasie zespoły amatorskie, świetlicowe i biblioteki w odpowiedni sprzęt oraz w instrumenty muzyczne, książki i kostiumy, a nawet w środki finansowe. Za pośrednictwem ZSCh przeszkolono zarówno na lokalnych, jak i centralnych kursach setki aktywistów i działaczy kulturalno-oświatowych.

Jakkolwiek ZSCh przestał istnieć w 1957 r., a niektóre jego funkcje przejęły inne społeczno-gospodarcze i młodzieżowe organizacje jak Związek Młodzieży Wiejskiej, Kółka Rolnicze i koła gospodyń wiejskich, to mimo upływu czasu, wciąż jeszcze żywe są wspomnienia i pochwały dla ZSCh za pomoc udzielaną wsi w rozwoju życia kulturalno-oświatowego¹⁷. Wciąż jeszcze w wielu wsiach widoczne są ślady tej działalności. Było to więc dobre ziarno, które przez wiele tamtych lat wydawało owoce.

Nie kto inny, jak ZSCh, przy szerokim poparciu i współudziale Wydziałów Kultury WRN i PRN, nauczycielstwa, straży pożarnych, kół gospodyń wiejskich, związków zawodowych, organizacji spółdzielczych, Teatru Państwowego im. Stefana Jaracza w Olsztynie, Biblioteki Wojewódzkiej oraz innych stowarzyszeń i instytucji organizował systematyczne przeglądy i eliminacje amatorskich zespołów teatralnych. Niemal był udział amatorskich zespołów artystycznych wspieranych również przez ZSCh w ogólnopolskim Konkursie Amatorskich Zespołów Artystycznych, który odbył się w Olsztynie w trzeciej dekadzie maja 1955 r. Wówczas to cały Olsztyn i jego okolice żyły tą piękną imprezą i długo po jej zakończeniu pozostawały pod jej wrażeniem¹⁸.

W pierwszych latach po wyzwoleniu ZSCh był organizacją, bez której nic się nie działo na wsi. ZSCh spełniał funkcję organizatora życia społeczno-gospodarczego na wsi olsztyńskiej i z tych zadań wywiązywał się należycie.

W latach 1949—1953 w okresie centralizmu biurokratycznego ZSCh stracił charakter organizacji gospodarczej, odstąpił od form pracy produkcyjnej, a skupił się na pracach organizacyjno-propagandowych. Stał się formą od-

¹⁵ Archiwum WK ZSL w Olsztynie — sprawozdanie Wydziału Kobięcego Zarządu Wojewódzkiego ZSCh w Olsztynie za rok 1950.

¹⁶ *Sprawa całej wsi*, Olsztyn 1954.

¹⁷ M. Porzuczek, *20 lat*, Teatr Ludowy, 1965, nr 12.

¹⁸ *Jednodniówka Biura Centralnych Eliminacji Ogólnopolskiego Konkursu Amatorskich Zespołów Artystycznych*, Olsztyn 1955.

działywania na rzecz rozwoju spółdzielni produkcyjnych, terminowego i pełnego wywiązywania się rolników z należności wobec państwa¹⁹.

Jakkolwiek ZSCh w Olsztyńskim był organizacją liczną, można rzec, powszechną, w lipcu 1955 r. posiadał bowiem 72.380 członków, to jednak siła jego oddziaływania na społeczno-gospodarcze życie wsi stale malała. Działo się to mimo podejmowania przez Zarząd Wojewódzki ZSCh i Zarządy Powiatowe różnorodnych prób aktywizacji podstawowych ogniw ZSCh. Owe próby mało skutkowały, a niekiedy stawały się daremne. Zdarzało się też, że przeciwnicy ZSCh podejmowali często nawet udane próby dyskredytowania, a niekiedy kompromitowania ZSCh i niektórych jego działaczy w oczach chłopów.

Jedną z bardziej wypróbowanych metod stosowanych głównie w powiatach: morąskim, szczycieńskim, biskupieckim i kętrzyńskim było powoływanie w czasie zebrania statutowych na członków zarządów, a w szczególności na prezesów ludzi niepopularnych, kiepskich rolników, którzy dawno stracili mir w swoim środowisku. Zakładano, że nieodpowiedni zarząd przyspieszy proces rozkładu koła ZSCh. Trzeba też gwoli prawdy stwierdzić, że w rozmowach ze światłymi rolnikami można było wyczuć, że organizacja ZSCh dawniej hołubiona, już się przeżyła, że nie pomaga ona tak jak dawniej wsi i rolnictwu. Ale jeszcze w 1955 r. w Olsztyńskim w ramach kół ZSCh pracowało: 306 zespołów likwidacji odłogów zrzeszających 2.198 rolników, 323 zespoły łąkarsko-pastwiskowe, które skupiały 3.736 rolników oraz 253 grupy wzajemnej pomocy, mające na celu przede wszystkim: wspólny zakup i zespołowe wykorzystywanie maszyn²⁰.

Patrząc dziś z perspektywy minionych dziesięciu lat trzeba stwierdzić, że mimo licznych braków, potknięć i nieudanych eksperymentów ZSCh spełnił poważną rolę w produkcji rolniczej, w stabilizacji osadnictwa na ziemiach północnych i zachodnich oraz w umocnieniu władzy ludowej. W latach najtrudniejszych po wyzwoleniu ZSCh spełniał ważną funkcję sprzymierzeńca małorolnych i średniorolnych chłopów, a więc tych, którzy najbardziej potrzebowali pomocy państwa ludowego.

Jakbyśmy jednak nie oceniali, to prawda jest taka, że mimo różnorodnych braków i nieudanych eksperymentów, ZSCh spełnił powierzone mu zadania w sferze produkcji i rozwoju oświaty rolniczej na wsi. W ten sposób ZSCh dobrze przysłużył się wsi olsztyńskiej w jej niełatwym pochodzie do postępu technicznego w rolnictwie, rozwoju kultury i zamożności wsi olsztyńskiej.

Jako były prezes ZW ZSCh w Olsztynie, sprawując tę funkcję do czasu rozwiązania ZSCh, z zadowoleniem stwierdzam, że ZSCh słusznie nazywany organizacją sojuszu robotniczo-chłopskiego, cieszył się w woj. olsztyńskim uznaniem organizacji i instancji partyjnych i ogniw ZSL.

O uznaniu przez chłopów ZSCh za swoją organizację niech świadczy fakt, że w lipcu 1955 r. w okresie III statutowego wojewódzkiego zjazdu, ZSCh liczył w Olsztyńskim 1.809 kół wiejskich, do których należało 72.380 członków, w tej liczbie 22.842 kobiety²¹.

W latach 1954—1956 ZSCh w Olsztyńskim wspierany przez partię i ZSL stopniowo powrócił do formy pracy produkcyjnej, rozwinął nawet różnorodne proste formy kooperacji wreszcie zainicjował idącą w ślad województw połud-

¹⁹ K. Bajan, T. Hunek, R. Malinowski, op. cit.

²⁰ M. Porzuczek, *Korzyści zespołowego działania*, Warszawa 1966, ss. 1—2.

²¹ M. Porzuczek, *Skierujmy wszystkie siły do walki o podniesienie produkcji rolnej*, Głos Olsztyński, 1955, nr 167 z 15 VII.

niowo-wschodnich i środkowych Polski powoływanie kół rolniczych na miejsce kół wiejskich ZSch. Kółka rolnicze stanowią więc kontynuację działalności ZSch w warunkach nowej polityki rolnej i w swej pracy nawiązują do jego doświadczeń i dobrych tradycji.

MIECZYŚLAW PORZUCZEK

UNION OF PEASANT SELF-HELP IN WARMIA AND MASURIA

Summary

The Union of Peasant Self-help was formed in the Province of Olsztyn only in mid 1945, i.e. later than in other parts of Poland. In July 1945 a provisional Provincial Board of the Union of Peasant Self-help was called up in Olsztyn. Prominent members of the Polish Workers Party, Polish Socialist Party, Peasant Party as well as independents were members of this Board.

This Union was expected to:

1. Play the role of a trade union and as such unite all the peasants — in accordance with the principle of the Polish Committee for National Liberation Manifesto.

2. Change the existing agricultural system. The new system was to be based on well managed peasant farms using modern tillage and breeding methods.

3. Intensify agricultural production and develop food industry and rural co-operatives in order to ameliorate the living conditions of the peasants.

4. Represent and defend the interests of the peasants and also to help the peasants in need.

Another of the Union aims was intellectual development of the peasants and amelioration of sanitary conditions in the village.

The Union of Peasant Self-help has played a very important part in strengthening the new regime in Warmia and Masuria, in the integration of particular groups of people that came there after the war, in the organization of rural co-operatives, in rebuilding of the villages damaged during the hostilities, in the organization of civic centres and schools for adults as well as the popularization of games and athletic sports in the villages.

The role it played in the recolonization of the Province of Olsztyn was as important. Cooperating with the state administration it recruited new settlers in the districts of central Poland that were overcrowded and badly damaged by enemy action. It also took an active part in the organization of health centres, mother and child homes, reading-rooms and seasonal day-nurseries.

The Union supplied the villages with machines, tools and other goods. It formed district and commune committees for distribution of these goods and controlled their activities.

Another sphere of the Union activities was the popularization of new tillage methods as well as training of peasants for factory work, which was necessary in connexion with the rapid development of industry in Poland.

If formed co-operative agricultural machine centres, consulted applications for loans, initiated different forms of competitions and civic activities, encouraged self-education, organized agricultural exhibitions, reading and debating societies, visits to model farms etc.

The Housewives, Circles attached to the Union initiated competitions, organized house-keeping courses, day-nurseries, infant schools and courses for illiterates.

As during the period 1945—1956 enormous social, political and economic changes took place in Poland, the Union had to adapt its activities to the needs of the moment. In the years 1954—1956 it was interested mainly in the

production and distribution. At that time it also tried to introduce new forms of cooperation and was successful in organizing many meadow, irrigation and drainage teams, cattle and sheep grazing teams, agrimotor teams, teams of planters (of sugar-beet, fibrous and oleagineous plants etc), teams of cattle, pig, sheep, poultry, furred animals etc breeders.

In July 1955 the Union of Peasant Self — help had 70,380 members, including 22,842 women. They were grouped in 1809 circles. The above numbers show how popular it was with the peasants.

Having played its part, the Union has been dissolved in 1956/1957. Its place has been taken by Agricultural Circles. These have a century-long tradition in Poland.